

ЧАСТИНА II: СЕКЦІЙНІ ДОПОВІДІ

Секція 1: Пріоритети зовнішньої та безпекової політики України у контексті російської агресії

ЗАГОСТРЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СИТУАЦІЇ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Андрейко Віталій Іванович,
кандидат історичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри країнознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У контексті загострення політичного протистояння та глобальної боротьби світових лідерів за перерозподіл існуючої міжнародної системи Україна змогла вийти на якісно новий рівень реалізації Стратегії національної безпеки, прийнятої у 2015 році. Багато хто з розробників попереднього документа (Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється») прогнозував, що потенційними джерелами безпекових загроз національним інтересам і національній безпеці України можуть бути «криза існуючої та невизначеність засад нової системи міжнародної безпеки, розмивання системи міжнародних угод у галузі стратегічної стабільності, послаблення ролі міжнародних безпекових інститутів, що у комплексі з недосконалою системою міжнародного права уможливує безкарне застосування сили на міжнародній арені для реалізації власних інтересів; виникнення самопроголошених квазідержавних утворень на територіях суверенних держав, поява небезпечних прецедентів визнання іншими державами деяких із цих утворень, що стало (і в Україні також) стимулом для процесів регіонального сепаратизму» [3]. Але як свідчить аналіз подій поточного року, саме ці чинники були покладені В.Путіним та його оточенням в основу військового сценарію відновлення глобальної ролі РФ та нівелювання внутрішніх російських проблем.

Основними чинниками, які у 2015 року впливали на розвиток безпекової ситуації у світі в контексті інтересів України, були:

- посилена мобілізація та значне збільшення військової складової у зовнішній політиці РФ;
- подальша мілітаризація українських територій (Крим, Донецька та Луганська області), що призводить до зміни військово-політичного балансу в Чорноморському регіоні та у східних регіонах України;
- ескалація позиційного протистояння між Заходом та Сходом, в яке втягуються й інші країни, що призвело до загострення відносин у багатьох векторах;
- збільшення витрат на закупівлю озброєння, інтенсифікації військової підготовки резервістів та активізація державами Східної Європи заходів з посилення власної безпеки та обороноздатності, у т. ч. шляхом розміщення на своїй території додаткових сил НАТО;
- невизначеність щодо подальших кроків США та західних союзників стосовно врегулювання сирійського питання й можливість зміни балансу сил у регіоні Близького Сходу в разі втягування РФ та Саудівської Аравії у конфлікт, що набирає нових обертів;
- загострення ситуації в Чорноморському та Середземноморському регіонах в умовах нового протистояння Росії та Туреччини.

Після захоплення Росією Криму, вона розпочала повномасштабний процес мілітаризації півострова і перетворення нашої тимчасово окупованої території на потужний військовий плацдарм РФ, що веде до трансформації загального балансу сил у

Чорноморському регіоні на користь російської сторони. Протягом 2015 року в багатьох містах півострова продовжувались дії щодо значного збільшення військових угруповань та велася робота щодо відновлення інфраструктури для обслуговування авіації і флоту з ракетно-ядерним озброєнням. РФ продовжує нарощувати військову присутність уздовж східних кордонів України. Як неодноразово зазначали міжнародні спостерігачі та спеціалісти НАТО, окрім армійських підрозділів та бойової техніки, вздовж російсько-українського кордону створюються склади паливно-мастильних матеріалів, боеприпасів, концентруються інженерно-саперні та медичні підрозділи ЗС РФ. В поточному 2015 році було проведено низку планових і позапланових військових навчань як у рамках військових округів РФ, так і на міжнародному рівні. Окрім підвищення рівня боєготовності російських військ, вони були спрямовані також і на попередження можливої гострої реакції на події на сході України. Можна констатувати, що РФ проводить стосовно України так звану «дистанційну війну», яка передбачає нанесення ракетно-артилерійських ударів по об'єктах військової інфраструктури та силам АТО. Одночасно концентруючи свої війська на кордоні, Росією здійснюється періодичне «вирівнювання» військового балансу між силами бойовиків і українською армією, прикриття «коридорів» логістичних поставок для сепаратистів, забезпечення можливості швидкого розгортання військ у разі проведення «миротворчої операції». Слід відзначити, що з метою зниження військово-політичних ризиків для України, у т. ч. у сфері ОПК, при Атлантичній раді США створено Експертну робочу групу з метою підготовки пропозицій для американського уряду щодо взаємодії у політичних, економічних і оборонних питаннях з нашою країною та надання Україні статусу «основного партнера США, що не є членом НАТО» (Major non-NATO Ally of the United States — MNNA) [4].

Аналіз даних щодо посилення військових потужностей Криму й дестабілізації ситуації в південно-східних регіонах України свідчить про те, що кінцевою метою Москви є перерозподіл на користь Росії балансу сил у Східноєвропейському та Чорноморському регіонах шляхом створення «проросійської дуги» від Кавказу (Абхазія — Південна Осетія — Грузія — Вірменія — Азербайджан) до півдня Молдови (Гагаузія — Придністров'я — південний схід України). Це призведе до «тектонічних» зрушень у військово-політичному балансі сил у Чорноморсько-Каспійському регіоні не лише на користь Росії, але й ОДКБ. Важливим елементом реалізації цього сценарію може стати спроба Росії встановити повний контроль над Азовським морем, перетворивши його на «внутрішнє російське море». При цьому агресивна й наступальна політика Москви, яка ґрунтується на використанні існуючих суперечностей в Європі у поєднанні з недієздатністю міжнародних механізмів стримування й противаг, може спричинити європейські дезинтеграційні процеси, що у подальшому дозволить Росії подовжити проросійську дугу на Балканський регіон через Словаччину, Угорщину, Болгарію, Сербію. Грубе порушення Росією норм міжнародного права та нехтування положеннями Будапештського меморандуму мобілізували Великобританію, країни Балтії та Східної Європи на поглиблення співпраці в рамках НАТО з метою посилення власної обороноспроможності. При цьому найбільшу зацікавленість у посиленні військової присутності Альянсу на своїй території демонструють Румунія, Польща та держави Балтії [2].

Агресивні заходи РФ актуалізували перед керівництвом НАТО та його державами-членами питання необхідності вжиття важливих заходів у безпеково-оборонній сфері на східних кордонах, зокрема шляхом суттєвого збільшення чисельності збройних сил Альянсу, посилення патрулювання повітряного простору й водної акваторії. Багато іноземних аналітиків і фахівців з питань безпеки у цьому контексті поділилися міркуваннями щодо подальшого продовження протистояння по лінії «Схід – Захід», зокрема, щодо:

- незначної ймовірності реалізації Росією упродовж найближчого часу ризикованої стратегії відкритої політичної конфронтації із Заходом. Водночас РФ продовжуватиме тиск на Україну з метою утримання її у своїй сфері впливу, що може мати негативні наслідки для безпекової ситуації не лише в європейському регіоні, але й у глобальному вимірі;
- важливості ухвалення стратегічного рішення стосовно нарощування потужностей неядерних сил НАТО, а також активізації навчань у прикордонних з Росією та Україною регіонах;

• необхідності створення у військовій структурі Північноатлантичного союзу нових штабів дивізійного й корпусного рівня, які безпосередньо відповідатимуть за управління силами НАТО у Східній Європі та Прибалтиці;

• нагальності першочергового посилення Альянсом розвідувальної діяльності стосовно Росії (збільшення обсягів фінансування та кількості фахівців зі знанням російської мови).

Постійна присутність українського питання на порядку денному НАТО та посилення військової складової на кордонах «старої Європи» продемонструвала деякі особливості у підходах держав-членів НАТО (зокрема, Франції), про:

- необхідність визнання зростаючої ролі доктрини ядерного стримування як надійного засобу захисту території Альянсу;

- несхвалення переведення відносин НАТО–РФ у площину конфронтації на фоні тенденції до посилення інших регіональних та глобальних викликів і загроз (регіональна нестабільність, тероризм, розповсюдження ядерної зброї, кіберзлочинність);

- важливість збереження політичного діалогу з Росією з одночасним згортанням військового співробітництва;

- підтримку інтеграційних ініціатив Альянсу, зокрема, щодо докорінної зміни завдань сил реагування НАТО, а також заохочення європейських країн-членів Північноатлантичного союзу до подальшого докладання зусиль у сфері оборони, які повинні підкріплюватися одностайністю й доповнюваністю рішень на рівні ЄС;

- нагальність посилення координації НАТО з Євросоюзом на різних рівнях діяльності (політичному, військово-стратегічному, оперативному й тактичному) із застереженням, що розвиток ролі Альянсу в зміцненні оборонних спроможностей країн, які не є членами ЄС, не перекриватиме діяльність Євросоюзу в цій сфері.

Таким чином, слід очікувати постійних консультацій країн-членів у кабінетах НАТО в контексті подій в Україні, продовжуватиметься узгодження спільної європейської позиції стосовно питань оборони. Оновлюються також підходи країн Євросоюзу до розбудови Спільної політики безпеки та оборони (СПБО) ЄС, у т. ч. у частині розміщення в Україні цивільної місії СПБО для допомоги у реформуванні вітчизняного сектору безпеки. Зокрема, в рамках підготовки до розміщення вказаної місії європейські країни наприкінці липня скасували заборону на постачання до України озброєння й засобів захисту, які можуть використовуватися для придушення демонстрацій (рішення про заборону було прийнято у лютому 2014 р.) [1]. Крім того, Європейська служба зовнішньої діяльності, Європейське оборонне агентство та Європейська Комісія планували включити оборонний сектор СПБО до стратегії підтримки розбудови потужностей місцевих і регіональних партнерів, а також до системного й довготривалого співробітництва в оборонній сфері до кінця 2015 р., включно зі стимулами для сприяння спільним проектам.

Підсумовуючи наведені факти, можна зробити деякі висновки і подальші прогнози розвитку ситуації в регіоні:

➤ захоплення Росією українських територій та подальша реалізація тактики «гібридної війни» проти України спровокувала серйозну кризу європейської і міжнародної системи гарантування безпеки, продемонструвавши її неефективність, а також ілюзорний характер гарантій безпеки, наданих свого часу позаблоковим державам. При цьому у середньостроковій перспективі РФ виступатиме основним джерелом загрози національній безпеці України;

➤ першочерговим завданням політики РФ до кінця року залишатиметься забезпечення визнання на міжнародному рівні анексованих територій з одночасною мілітаризацією півострова та його перетворення на військовий форпост Росії у Чорноморському регіоні, а також подальша підтримка терористів у східних регіонах України (озброєння та військова техніка, бойовики);

➤ паралельно з цим Росія здійснюватиме кроки щодо прискорення економічного й фінансового виснаження України (зупинка економіки на сході, протидія реверсу газу з Європи, різноманітні економічні санкції, нова хвиля інформаційної війни), формування

нових «гуманітарних конвоїв» для сходу України, посилення інформаційної війни на країни Заходу;

➤ на сучасному етапі ані НАТО та США, з одного боку, ані Росія — з іншого, не зацікавлені у переході протистояння у фазу відкритої воєнної конфронтації. Вказане обмежуватиме можливості отримання Україною прямої та достатньої за обсягом військової допомоги з боку Альянсу (через побоювання спровокувати неадекватну реакцію Росії), а також унеможливуватиме набуття нею членства в НАТО;

➤ головною рушійною силою реалізації планів НАТО виступатимуть США, Великобританія, країни Балтії, а також Польща та Румунія. Водночас ефективність таких заходів стримуватиметься пасивною позицією інших держав-членів Альянсу, незацікавлених, у т. ч. через економічні чинники, у посиленні конфронтації з РФ, які надаватимуть перевагу дипломатичним і політичним варіантам врегулювання ситуації;

➤ сучасні реалії стратегії РФ на пострадянському просторі демонструють значну імовірність того, що черговим потенційним об'єктом агресивної політики Кремля може бути Молдова. У цьому контексті наразі спостерігається активізація діяльності російських спецслужб на молдовському напрямі, що за своїми ознаками може свідчити про можливість повторення сценарію «донбаського сепаратизму» на території, зокрема, Гагаузії.

➤ стратегічною метою агресивної політики Росії виступатиме повернення втраченого внаслідок розпаду СРСР статусу світового лідера, а також забезпечення визнання Заходом російської зони стратегічних інтересів, розвиток співпраці з державами якої має здійснюватися за погодженням з Москвою.

Крім того, в умовах продовження запроваджених ЄС санкцій переорієнтація Росії на азійський ринок виступатиме чинником загострення на ньому конкурентної боротьби російських виробників з традиційними постачальниками, які переважно є членами ШОС і БРІК, що, у свою чергу, нівелюватиме «ідеологічні зусилля» Москви.

Список використаних джерел

1. Консультативну місію ЄС з питань реформ сектору громадської безпеки в Україні очолив Кальман Міжей // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://www.euointegration.com.ua/news/2014/07/24/7024464/view_print/
2. НАТО посилює свою присутність в Європі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://ukr-net.info/14190/>
3. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» «Україна у світі, що змінюється» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.
4. Чи отримає Україна статус «найбільшого союзника США поза НАТО»? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://time-ua.com/novini/ukraina-i-svit/3144-chi-otrima-ukrana-status-nayblshogo-soyuznika-ssha-poza-nato>